

УДК 343 (477) 091

Колос М. І.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-
правових дисциплін ННІ права
ім. І. Малиновського
Національного університету
„Острозька академія“,
Заслужений юрист України*

РУСЬКА ДЕРЖАВА: КОНСТИТУТИВНІ ОСНОВИ ПРИРОДНОГО ФОРМУВАННЯ ТА КРИТИКА ПОСЯГАНЬ НА ЇЇ ІСТОРИЧНУ І ПРАВОВУ СУТНІСТЬ

Постановка проблеми. В усі періоди розвитку людського суспільства розвинуті, сталі держави старанно охороняють території поселення своїх народів, облаштовуючи відповідні кордони. Дотримується цих традицій також держава Україна, первинна назва якої позначалася терміном „Русь“, а її столиця, за іменем першого відомого очільника, отримала назву „Київ“.

Варто зазначити, що перша назва Української держави була втрачена. Це трапилося тому, що правителі сусідньої Московської держави, правонаступниці Золотої Орди, маючи підступні політичні інтереси, протиправно заволоділи нею і поширили на території низки північних та північно-східних угро-фінських (мокша-мерянських) автохтонних народів, племена яких мали власні назви, а їхні землі ідентифікувалися відповідними топонімами і гідронімами. Населення цих земель не лише

© Колос М. І., 2020

© Національний університет «Острозька академія», 2020

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

розмовляло різними мовами (говірками), але й володіло власними соціальними культурами, що не були характерними для руського народу та його держави. Більше того, русичам неодноразово доводилося, захищаючи свою Батьківщину, з боями виганяти зі своїх територій збройні навали мокша-мерянських грабіжників, котрі після 1238 р. стали складовою Золотої Орди, а пізніше – місцевої Московської держави. У кінці XV ст., знищивши самостійні слов'янські князівства (Новгородське, Полоцьке, Псковське, Смоленське) золотоординські спадкоємці самовільно почали називати „русскімі“ своїх князів, царів, імператорів. Навіть закони Руської держави періоду X–XIII ст. у XVIII ст. вони присвоїли собі, хоч фактично мокша-меряни ними ніколи не користувалися і не могли їх застосовувати, бо не знали руськомовної писемності. Крім того, так звана „Велика Русь“ (вона ж мокша-мерянщина, та московщина), ніколи не входила до складу Руської держави, котра в середині XIV ст. уже увійшла до складу Великого князівства Литовського. Самі ж мокша-меряни до 1480 р. у складі Московського улусу належали до Золотоординської держави.

Отже, досліджуючи проблеми походження національної державності та її законодавства потрібно брати до уваги, що праукраїнська Русь та мокша-мерянська „Велика Русь – Росія“ є державними об'єднаннями, що мали різне географічне розташування, виникли у різні історичні періоди, належали різним народам, мали неоднакові соціальні культури тощо. Це й спонукало здійснити дослідження за названою темою.

Мета статті – вирішення проблем, що існують у сфері знань про передумови та умови формування, розвитку Руської (праукраїнської) держави та фіктивність теорій її походження, висунутих в Російській імперії, і доведення отриманих результатів дослідження до сучасних науковців та інших зацікавлених осіб у концентрованій формі.

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження.

1. Соціально-територіальні передумови виникнення Руської держави. Формування будь-якої держави, що засновувалася на певній території автохтонним населенням, яке не мало попереднього досвіду державотворення, законотворення є складним і довготривалим процесом. У середині I тис. н.е. до такого населення належали також праукраїнці. Проте й на сучасному етапі розвитку соціуму в окремих регіонах планети існують групи людей, або племена, схильні до кочового чи утаємниченого, бездержавного буття. Однак їх невинно соціалізують більш розвинуті суспільства.

1.1. За даними палеоантропологічних досліджень [1, с. 419] на території сучасної України існувала розгалужена система палеолітичних [1, с. 511] поселень людей *ашельської культури* (архантропи: 900–150 тис. р. тому) та людей *мустьєрської культури* (неандертальці: 150–35 тис. р. тому). Ще більше виявлено поселень часів раннього (9–8 тис. р. до н. е.) та пізнього (7–6 тис. р. до н. е.) мезоліту [1, с. 443], а також раннього (6–5 тис. р. до н. е.) і середнього та пізнього (6–3 тис. р. до н. е.) неоліту [1, с. 480]. Водночас учені визначили на території нашої Батьківщини низку інших ареалів споріднених культур [2, с. 8–11].

Зокрема у часи енеоліту (V – серед. IV тис. до н. е.) [1, с. 267] на землях сучасної України доволі поширеною була *трипільська культура*. Історики стверджують, що доба енеоліту (мідно-кам'яного віку) була часом піднесення хліборобських культур та виникнення цивілізацій Єгипту й Месопотамії. На українській території у цей період також переважала трипільська культура землеробів-орачів та відтворювального господарства (на Правобережжі). На початку поширення трипільців їх кількість становила близько 250 тис. осіб. З часом вона збільшилася, а

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

кількість жителів в окремих поселеннях сягала від 8 до 14 тис. осіб [2, с. 12, 13, 16, 18]. Досить цікавим є повідомлення київського історика С.І. Климовського, який заявив: „Про високий рівень розвитку [трипільської культури в 4–3 тис. р. до н. е.] свідчить існування на території України величезних поселень трипільців, так званих протоміст, площею 200–450 га, зокрема таких, як Добриводи, Майданецьке, Тальянка та інші. На Майданецькому поселенні, як вважають дослідники, одночасно було побудовано більше 1500 будинків. Для порівняння, звернемо увагу, що в Києві 1622 р. налічувалося 1750 будинків, і він входив до числа великих міст пізньосередньовічної України... Вся трипільська цивілізація базувалася на розвинутій кам'яній індустрії, а малочисельні засоби праці з міді відігравали лише допоміжну роль“ [3, с. 10]. Крім того, Р.П. Іванченко, посилаючись на дані дослідника історії писемності в країнах давньої цивілізації південно-східної Європи М. Суслопарова, зазначила, що на підставі дешифрувань писем трипільської культури названий науковець дійшов висновку, що першість у винайденні (створенні) графічно-звукового алфавіту належить племенам пелазгів, які жили в III–II тис. до н. е. на території сучасної України і відомі під назвою трипільців. Саме з цього алфавіту бере початок графічно-звуковий алфавіт народів Європи [4, с. 62]. На мою думку, такі розвинуті та якісно організовані суспільства вже перебували на межі початку фундаментального державного будівництва і регулювали свою життєдіяльність за допомогою звичаїв і правових звичаїв.

Не були безлюдними сучасні українські землі також у IX–VI ст. до н. е. На них проживали кімерійці, скіфи, сармати, алани, походження яких пов'язують з кочовими іранськими скотарськими племенами, та греки, котрі в VII–VI ст. до н. е. колонізували чорноморське узбережжя.

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

1.2. Що ж стосується формування праслов'янської людності, то вчені пов'язують його початок з I–II ст. н. е. В античному світі [1, с. 60] праслов'ян називали венедями. Першоосновою їх буття була *зарубинецька культура*, поширена у басейні рік Прип'ять (з притоками), Сейм, Десна, Дніпро (з притоками) аж до місця впадання р. Тясмин. Активне кочування сарматів та споріднених із ними племен до Карпат призвело до занепаду зарубинецької культури через те, що частина її носіїв осіла в карпатських передгір'ях, а частина відійшла до Дніпра, де почала формувати *київську культуру*. М.І. Марченко (1902–1983) стверджував, що ця культура формувалася з кінця II до середини V ст. н. е. і на відміну від поширеної на території українських земель *черняхівської культури*, що проявлялася здебільшого через соціально-економічну і політичну, аніж етнічну спільноту, була самобутньою та монолітною й не піддавалася, на думку дослідників, якимось значним провінційно-римським впливам. Чимало вчених вбачають у ній єдине джерело всіх слов'янських культур раннього середньовіччя [5, с. 15,16].

У V ст. н. е. створилися умови для великого розселення слов'ян, оскільки балканські провінції Східної Римської імперії збезлюдніли через пошесть чуми і набіги варварів. На їх місця поступово стали поселятися слов'яни. На півночі вони колонізували майже безлюдні ліси, асимілюючи тубільні племена. Від Дністра, на рівні південних меж сучасної Вінницької області, до м. Обухова Київської області на півночі і до Сіверського Дінця, у місці притоки до нього р. Оскіл на сході, та острова Хортиці на Дніпрі, що на південному сході, проживали племена антів, які належали до *пеньківської культури*. У 558 р. вони також були „розсіяні“ по території сучасної України і південної частини Задунав'я більш сильними

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

племенами аварів, котрі з південного сходу відступали на захід під тиском народів, що входили до *Тюркського каганату*.

У VI–VII ст. н.е. етнічна ситуація „давньої України“ на багато століть набула чіткої полярності: слов'янські племена знаходилися на заході, тюркські – на півдні і сході. Південний берег Криму, який завжди тяжів до Римської імперії, від початку правління Юстиніана I був включений до складу Візантії, наступниці Риму. До кінця VI ст. візантійці змогли утримати тільки Херсонес. У кінці VI ст. був створений *Хозарський каганат*, який поширив свою владу на болгар, аланів і лівобережні слов'янські племена. Проте певна залежність останніх від хозар обмежувалася лише помірною даниною [2, с. 20, 22, 24 26, 30, 31].

2. Утворення першої Руської держави.

2.1. Початки Руської (праукраїнської) державності сягають своїми історичними коренями у V–поч. VI ст. н. е., коли полянське плем'я очолював Кий та його рід. Літописець назвав полянських князів „мужами мудрими й тямущими“, а з приводу племен, які входили до його об'єднання, повідомив, що кожне з них мало „свої звичаї, і закони предків своїх, і *завіти*, кожне свій норів“. Це перша згадка й підтвердження функціонування в середовищі державно об'єднаних племен наших предків трьох названих видів правових засобів регулювання суспільних відносин. Той самий автор літопису, критично аналізуючи різні погляди на соціальний статус Кия, вочевидь маючи з цього приводу більш повну інформацію, заявив: „Коли б Кий був перевізником, то не ходив би він до Цесарограда. А сей Кий княжив у роду своєму і ходив до цесаря“ [6, с. 40]. Отже, він підтвердив факт реального управління першою українською державою саме Києм. Крім того, літописець звернув увагу на наявність

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

елементарних зв'язків між державою Кия та Східною Римською імперією з центром у Константинополі.

У той же час варто пам'ятати, що й до Кия, у місті, названому його іменем, проживали люди. Адже на території його стародавнього розташування археологи в ХХ ст. знайшли сліди їх господарської діяльності періоду трипільської, зарубинецької та інших культур і матеріальні цінності (п'ять прихованих у різних місцях скарбів, що склалися з римських монет та інших предметів античного виробництва). Вони об'єктивно підтверджують наявність тісних економічних зв'язків киян з „греко-римською цивілізацією на межі і початку нашої ери“ [3, с. 10–15]. Це означає, що наші предки не лише мали певну можливість, але й зобов'язані були в процесі господарської діяльності на території Східної Римської імперії освоювати звичаї та закони цієї розвинутої в правовому відношенні держави.

2.2. В.Д. Гончаренко та А.Й. Рогожин (1923–2000), аналізуючи стан розвитку праукраїнської державності, дійшли висновку, що на межі VIII–IX ст. придніпровський союз племен переріс у могутнє об'єднання, котре почало називатися Руською землею. До його складу входила значна кількість союзів слов'янських племен (полян, деревлян, полочан, дреговичів, сіверян), які проживали на території площею близько 120 тис. км², яка простягалася на 700 км на північ (аж до Західної Двіни). У цьому державному об'єднанні правила династія Кия, представниками якої у середині IX ст. були Дір (р.н. невід. – 882) і Аскольд (р.н. невід. – 882). Названі вчені під час дослідження підтвердили це, посилаючись на арабського вченого Ібн Руста (кін. IX – перша пол. X ст.), який стосовно здійснення судочинства в Русі писав: „Цар русів засуджує й інколи висилає злочинців „правителям віддалених областей“... Особливо тяжкі злочини

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

каралися смертю“ [7, с. 33]. Принагідно зауважую, що висилання злочинців як вид покарання згадувалося вже у Біблії. Було воно характерним також для судочинства Римської держави й розглядалося Платоном у його працях. До того ж М.Ю. Брайчевський (1924–2001) вважав, що Аскольд носив титул не князя, а царя або кагана, оскільки за його часів Русь як держава набула особливої могутності [8, с. 459–462]. Наведене дає підстави стверджувати, що вже у VIII–IX ст. в Руській державі діяли не лише кримінально-правові звичаї, але й закони. Такий висновок підтверджується текстами мирних договорів 911 р. та 944 р., укладених між Руською і Візантійською державами, де згадується „*Закон руський*“.

Варто звернути увагу на північні та північно-східні межі Руської держави періоду правління Аскольда, описані М.Ю. Брайчевським. Він стверджує, що до держави Аскольда входили землі полян, деревлян, дреговичів та південно-західна частина території сіверян, з містом Черніговом. Полочан він не назвав, але обґрунтовано зазначив, що поміж Руссю і „Славією“ (майбутнім новгородським князівством) – об’єднанням північної частини східнослов’янських і деяких неслов’янських племен (чудь, весь, меря тощо) – пролягали землі кривичів, які до 872 р. зберігали свою незалежність. Землі в’ятичів, радимичів та більшої частини сіверян ще у VIII ст. були захоплені хозарами і відтоді перебували під контролем Хозарського каганату [8, с. 224].

Отже, є достатні підстави стверджувати, що під час правління царя Аскольда межі (кордони) Руської держави на півночі не перетинали р. Західна Двіна і будь-яких серйозних економічних, політичних, а тим паче правових інтересів поза ними вона не мала.

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

2.3. Правління Аскольда відзначається ще декількома характерними ознаками, до яких належить започаткування просвітництва, писемництва, а відтак і освіти, які були характерними для Східної Римської імперії і вже активно проникали в суспільне середовище південних (балканських) слов'ян. Вказані заходи спрямовувалися на подальший розвиток праукраїнської держави, а тому очевидно, використовувалося „Іванове“ руське письмо, бо були *ряди (договори), грамоти*, про які згадується в договорі 911 р., укладеного з греками [9, с. 239]. Крім того, М.Ю. Брайчевський, проаналізувавши зміст і сутність абетки, віднайдені під час реставраційних робіт у Софійському соборі м. Київ у 1954–1963 рр., заявив: „Маємо всі підстави твердити, що на Русі в часи Аскольда не лише існувала впорядкована ділова документація, а й формувалася література, природно думати, що саме цією абеткою користувалися в той час“ [8, с. 659].

Започаткування Аскольдом у 860 р. християнської віри в Руській державі, засвідчене в енцикліці константинопольського патріарха Фотія за 867 р. та в низці інших джерел, було обумовлене не лише логікою попереднього прийняття цієї релігії балканськими слов'янськими державами [10, с. 74, 75], але й розуміння імператором Михайлом III того, що з Руссю, яка вперше підійшла на двохстах човнах до стін Константинополя й одночасно проникла в Мармурове море, краще жити в мирі та єдиновірстві, ніж воювати. Безумовно, усвідомлював це також патріарх Фотій, якого науковці називають „одним з самих вчених людей свого часу“, котрий до того ж конфліктував із Папою Римським і намагався активно поширювати православ'я в інших державах, однією з яких стала Русь [11, с. 207, 210]. Є й інші докази, що підтверджують реальне поширення християнської віри серед русичів. Це організація

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

Руської єпархії, будівництво церков, розповсюдження релігійної літератури тощо. Проте цей процес на деякий час загальмувався у зв'язку з убивством у 882 р. царя Аскольда та захопленням влади в Києві так званим язичником Олегом (р. н. невід. – пом. за різ. даними в 912 чи 922 ?). Названа подія певною мірою призупинила розвиток християнства в Русі.

Крім географічних, історичних карт, даних антропологічних, археологічних пошуків доволі об'єктивними, на мою думку, є також матеріали, виявлені й оприлюднені очевидцями або вченими, що стосуються місця і меж розташування Руської держави, її відносин з іншими країнами та народами тощо. До таких матеріалів належать джерела, якими користувалася Н.Д. Полонська-Василенко (1884–1973), з яких вбачається, що ні *новгородці* (переважно слов'яни), ні *володимиро-суздальці* (меряни) *не вважали свої землі частиною Русі* [9, с. 80–81]. Це й не дивно, адже, як повідомив М.І. Костомаров (1817–1885), території сучасних йому (станом на ХІХ ст. – М.К.) Володимирської, Ярославської, Костромської, частково Московської, Тверської губерній у ХІІ ст. були заселені автохтонними племенами народів меря, весь, мурома. Крім того, на час написання ним книги... „на жаль, *невідомий процес слов'янської колонізації* в цих землях“, а нестача, на його думку, „*відомостей про хід руської колонізації в цьому краю* становить найбільшу нічим не замінену лакуну в нашій історії“ [12, с. 27]. Підстав не довіряти названим об'єктивним даним доктора історії, члена-кореспондента Петербурзької (російської) академії наук у нас немає.

Варто зазначити, що стосовно соціально-територіальних умов виникнення української (руської. – М.К.) державності і права доволі цікаво висловився сучасний український вчений-правознавець О.О. Шевченко (1937–2015). Він зазначив: „Дані археологів, антропологів, етнологів і

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

генетиків підтверджують, що племена (поляни, древляни, волиняни, уличі, тиверці, сіверці, білі хорвати), які мешкали від Прип'яті до Чорного моря і від Карпат до Дніпра, були пращурами українців. Населення зазначених племен розмовляло мовою, близькою до сучасної української мови. Вони мали не тільки єдину мову, а й однакову побутову культуру (житло, одяг, харчі), однакові звичаї, обряди, а з часом і право“ [13, с. 35].

Отже, отримані результати дослідження дають достатні підстави стверджувати, що територія сучасної України завжди була заселена автохтонними носіями відповідних соціальних культур, які формувалися згідно із природними умовами проживання і рівнем економічного та політичного розвитку суспільства. Це й становило конститутивну (визначальну, головну. – *М.К.*) основу формування праслов'янської людності на базі зарубинецької та низки інших культур на просторі басейнів рік Прип'ять, Сейм, Десна, Дніпро, а відтак заснування праукраїнської державності, що природним способом почала утворюватися на території полянського племені, центром якої було визнано м. Київ.

3. Руська держава періоду правління князів Олега та Ігоря і його спадкоємців: сутність реалій та проблеми, породжені міфотворчістю.

3.1. Прихід до влади в Руській державі Олега був проблематичним. Попри те, що з часу вбивства ним царя Аскольда минуло понад тисячу років, відомості про нього, як і про Рюрика (р.н. невід. – 879 ?) та нібито його сина Ігоря (р.н. невід., а розрахунковий: 877 ?–945), у значній частині обмежуються непереконливими гіпотезами (грец. hypothesis – припущення), що містять голослівні припущення, сформульовані на так званих „фактах“, котрі викликають у фахових дослідників обґрунтовані сумніви щодо їх достовірності. Адже у вчених немає документів чи інших науково обґрунтованих даних, які б забезпечили встановлення

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

„варяжських“ язичницьких племен, котрі очолювалися так званим „конунгом (князем. – М.К.) Рюриком“ та нібито його „братами Синеусом і Трувором“, від яких їх призвали до себе „на царство“ новгородські слов'яни та племена різномовних чуді, весі і кривичів. З цього приводу навіть придворний історик російського царя М.М. Карамзін, із політичних мотивів намагаючись обґрунтувати „елітне походження“ названих „братів“, гіпотетично роздумував: „Брати, іменем Рюрик, Синеус, Трувор, знамениті *чи родом чи справами*, погодились прийняти владу над людьми... Оточені великою скандинавською дружиною, готовою стверджувати мечем права вибраних Государів, ці честолюбиві брати залишили батьківщину“.

Цією короткою тезою названий історик фактично підтвердив, що навіть імператор та його двір не знали, ким були названі троє „скандинавців“ і чим реально вони прославилися на своїй батьківщині, щоб виникли підстави закликати їх „на царство“ (*якого ще не було і не могло бути в аналізований період ні в чуді, ні в мерян або кривичів. – М.К.*). У зв'язку з цим було і є безпідставним навіть ведення мови про їхню „честолюбивість“. До того ж, М.М. Карамзін голосливо назвав „трьох чужинців“ „Государями“, яких хтось „вибрав“. Однак, він не повідомив *де, коли і на якому віче* новгородські слов'яни, або фінські чудь, весь тощо, здійснили цей демократичний ритуал. Стверджуючи, що після смерті так званих „братів Синеуса і Трувора“ (рр. н. невід. – пом. 864 ?), Рюрик, приєднавши до свого князівства „їхні області“, утворив „монархію російську“ М.М. Карамзін не лише „видав бажане за дійсне“, але й „породив“ черговий міф про межі цієї держави. Вона нібито сягала на Схід – до сучасної для нього Ярославської і Нижньоновгородської губерній, а на Південь – до Західної Двіни, у зв'язку з чим племена меря, мурома і

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

навіть полочани почали „залежати“ від Рюрика, бо „він прийняв єдиновладдя, віддав в управління знаменитим землякам своїм, крім Білоозера, Полоцьк, Ростов і Муром, *ним чи братами його завойовані*, як потрібно думати“ [14, с. 45–49]. Знову ж таки: від кого „приймалося єдиновладдя“?; хто з цієї „трійці“ був завойовником названих міст і коли? Навіть на ці запитання відповіді немає, – як і не було подій, описаних названим автором. Аналогічної хибної позиції із цього питання дотримувався також інший російський історик, С.М. Соловйов (1820–1879) [15, с. 22–24].

Критично оцінюючи названу працю М.М. Карамзіна, „історика і письменника, почесного члена Петербурзької академії наук і творця історії держави Російської“ [16, с. 496], можна стверджувати, що писалося йому легко, але думалося з трудом. Адже, повідомляючи суспільству зазначену інформацію, М.М. Карамзін мабуть не сподівався, що „гряде час“ ще одного вихідця із названих ним автохтонних північно-східних народів – графа О.С. Уварова (1825–1855), члена-кореспондента і почесного члена тієї ж Петербурзької академії наук, археолога [16, с. 1240]. Останній зі своїми колегами по науці зумів ручним способом за чотири роки провести розкопки 7 729 курганів на 163 місцевостях так званої „карамзінської монархії рюриковичів“. Він не лише дослідив місця проживання і поховання народу меря, але й позначив їх на карті, починаючи з VI–VII ст. і аж до XVI ст. Названа ним „Мерянська земля“ простягається „від Галича-Мерського, Костроми та Ярославля до Калуги, Кашири і Рязані, всі найдавніші центри країни Моксель... Торжок, Твер, Клин, Москва, Переславль, Ростов, Юр'єв, Суздаль, Володимир, Коломна та ін.“. Усі „проведені розкопки в Московській, Тверській і Ярославській губерніях були ідентичні розкопкам курганів „Мерського стану“ (тобто осередку. –

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

М.К.), ті ж предмети побуту, ті ж прикраси, ті ж методи поховання, той же час поховань – IX–XVI ст... Звертає на себе увагу той факт, що навіть розкопані кургани в Устюжському повіті Новгородської губернії засвідчили мерянське походження“ [17, с. 12, 18, 151–155], стверджує відомий дослідник В. Б. Білінський. Ця реальна археологічна картина явно не сприяє тому, щоб будь-яка освічена людина вірила М. М. Карамзіну та його описам „діянь“ і нині достовірно невідомої нікому, фактично міфічної особи, яку назвали „Рюриком“ і „нагородили російським царством“, котре нібито існувало в IX ст. н.е. на автохтонних землях племен, які переважно належали до угро-фінської мовної групи.

3.2. Більш критичними у дослідженнях генеалогії „варязького князювання“ були інші дослідники. Зокрема, М.М. Аркас (1852–1909), пославшись на літописця Нестора (прибл. 1055–1113), котрий не був сучасником подій, які описував, але з „невідомого дива“ повідомив про „родича“ Рюрика – Олега, якому конунг передав нібито свого сина Ігоря, таке: „Тим часом з інших джерел історичних виявляється, що Олег не був ні опікуном, ні воєводою Ігоря, але був такий самий князь київський, як і Ігор. Чи був він родич, і який саме, теж не знати. Єдина певна звістка про нього – це умова Русі з Греками року 911, на якій підписаний Олег, „великий князь руський“ [18, с. 69]. Аналогічних поглядів щодо особи Олега дотримувався академік ВУАН, АН УРСР, АН СРСР М.С. Грушевський. Вчений обґрунтовано стверджував: „Одинока дата, зв’язана напевно з особою Олега – се 911 р., дата умови його з Греками“ [19, с. 430]. Тим самим ці поважні автори обґрунтовано поставили під глибокий сумнів історичну та наукову достовірність значної частини так званих „державотворчих діянь Олега“, в тому числі його „скандинавське походження“ і мандри шляхом „із варяг у греки“.

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

Не менш категоричними були інші вчені історики, які досліджували життєві шляхи видатних осіб, котрі в різні епохи діяли в українських землях. Так, М.Ф. Котляр про Олега написав: „Ніхто з істориків не знає, хто був той Олег, що став київським князем наприкінці IX ст. (за непевною хронологією „Повісті временних літ“ – 882 р. Авторство цього твору приписують монаху Нестору. – М.К.). І ніколи, мабуть, не дізнається. Річ у тому, що образ Олега немовби зітканий з фольклорних оповідей – народних переказів і легенд, дружинних пісень і приповідок“ [20, с. 20].

М.Ю. Брайчевський також заявив, що *„Олег у нашій свідомості виглядає креатурою досить химерною. Відомості про його реальну діяльність у джерелах майже відсутні. Давньоруські літописи сповнені якихось фантастичних переказів... Іноземні джерела (насамперед візантійські) Олега взагалі не знають, навіть ім'я узурпатора їм невідоме, не кажучи вже про його врядування. Щоправда в одному документі хозарсько-єврейської переписки... згадується ватажок Русі Хельгу... Але до літописного Олега він не має жодної причетності, бо жив і діяв у середині X ст., за князя Ігоря Старого“* [10, с. 111, 112].

Химерними були й інші „діючі особи“ так званої „російської“ історії, власне Рюрик і його „брати Синеус та Трувор“, яким приписується державна діяльність по управлінню містами Білозеро, Ізборськ та якимись „областями“, розпочинаючи з 862 р. Наприклад, М.Ю. Брайчевський, пославшись на працю академіка Російської академії наук Б.О. Рібакова (1908–2001) „Боярин-летописец XII в.“, обґрунтовано вказує, що „літописні згадки Рюрикових братів – Синеуса і Трувора – є цілковитим непорозумінням. У первинному тексті новоспечений зверхник з'явився з „родом своїм“ та „вірною дружиною“. Ці вирази („sine hus“ та „thru vaering“) були витлумачені літописцем XII ст. як власні імена“. Також цей

■ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

науковець називає Рюрика „Роріхом Датським“, що тримав „резиденцію у Бірці в Упланді“.

Приблизно таку ж ідею, але з іншим обґрунтуванням підтримує М.А. Голденков. Він стверджує, що повне ім'я Рюрика – Херрауд Рюрик Людбрансон Синьйор Трувар (Herraud – Hroekr Ludbrandson Signjotr Thruvar). Проте руські переписувачі літопису нібито поділили його повне прізвище на три окремі імені: Hroekr – Рюрик; Signjotr – Синеус, Thruvar – Трувор. Більше того, він повідомляє, що Рюрик був хрещений в м. Інгільгейм у 825 р., де й отримав рицарський титул. *Матір'ю Рюрика* вказаний дослідник чомусь називає „слов'янку з племені бодричів“, батьком якої був Гостомисл. *Батько Рюрика* нібито звався Людбрандтом Бйорном. Він скандинав, який був ленником Карла Великого у Фрисландії, історичній області на території сучасної Данії. *Олега* М.А. Голденков називає товаришем, родичем Рюрика і чоловіком його сестри [21, с. 38, 39, 42].

Вважаю, що в аспекті наведених даних є дуже важливою думка російського автора фундаментального історичного словника „Рюриковичі“ Д.В. Донского, який зазначає, що „більшість дослідників визнають в цілому достовірність переказу про призначення варягів (Рюрика. – М.К.), хоч деякі риси його фольклорно-легендарного характеру викликають певні сумніви“. Цей науковець посилається також на дослідження російського військового дипломата О.О. Ігнат'єва (р.н. невід.–1954), який першим висловив припущення, що незрозуміла етимологія імен Синеуса і Трувора є переосмисленням фраз „sine hus“ та „thru vaering“, які перекладаються зі старобалтійської та старошведської мов як „з родом своїм“ і „вірною дружиною“. Крім того, Д.В. Донской вказує, що *Рюрик мав дружину* Єфанду чи то Єнвінду, яка була нормандкою, мала статус княжни міста

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.ou.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

Іжора та прилеглих до нього земель. Водночас він наголошує: „Що стосується поширеного в літературі *ототожнення кн. Рюрика з відомим із західноєвропейських джерел конунгом Реріком Фрісландським* (він же „Роріх Датський“ тощо. – М.К.), який помер після 873 р., *то воно, очевидно, не має достатніх підстав*“ [22, с. 550, 551].

3.3. Розглядаючи питання династичних відносин Олега та Ігоря, М.С. Грушевський зазначив, що йому особисто та іншим історикам про них невідомо, як і *редакторам „Повісті временних літ“* [19, с. 437]. Д.В. Донской також підтверджує, що „*точна дата і місце народження Ігоря невідомі*“. Лише погодившись із тим, що до моменту смерті Рюрика у 879 р. Ігорю було 2 роки, він вважав за можливе визнати, що останній народився у 877 р., а помер (фактично загинув в Іскоростені – сучасний Коростень на Житомирщині. – М.К.) в 945 р., залишивши після себе малолітнього сина Святослава. У зв'язку з цим названий російський учений заявляє: „Перед нами виникає очевидне протиріччя, вирішити яке можна двояким чином: або Святослав на час смерті батька був не настільки малим, як повідомляється у літописі, або *всі „ранні“ дати біографії Ігоря виведені штучно і мають своєю метою хронологічну прив'язку Ігоря до біографії його гаданого батька*“ [22, с. 394]. Останнім „чомусь“ називають „гаданого“ Рюрика. Аналогічна ситуація склалася також із відомостями про матір Ігоря. На сьогодні залишається без відповіді питання, хто вона була: нормандка „Єфанда“ чи „Єнвінда“, „слов'янка“ чи якась „четверта“ жінка?

На мою думку, проблема є значно серйознішою, ніж перегляд років народження Святослава, Ігоря, Рюрика. Практично *немає будь-яких достовірних юридичних документів або інших наукових даних щодо фактичного існування в природі і соціумі „Рюрика і рюриковичів“ та*

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

родинних зв'язків між ними, а тим паче по материнській лінії; невідомі місця їх народження, поховання, розкопки яких могли б дати якісний матеріал для проведення відповідної генетичної експертизи, як це здійснюється, наприклад, в Єгипті тощо.

3.4. Аналізуючи сутність участі Великого князя Руського Ігоря у національному державотворенні, неможна залишити без уваги діяльність його дружини, княгині Ольги, у хрещенні – Олена (р.н. невід. – 969), яка продовжила його політику. Адже саме вона розпочала в 956 р. новий етап розвитку відносин з Візантійською імперією. Після загибелі чоловіка, прийнявши владу, як регент неповнолітнього правонаступника, їхнього сина, Великого князя Руського Святослава Ігоровича (бл. 930–972), її діяльність в основному реалізовувалася у двох напрямках: перший – вирішення внутрішніх проблем у сфері фіскальної політики, другий – запровадження в державі нової державотворчої релігії, яка б забезпечувала більш тісне об'єднання слов'янських племен навколо Київського центру. Певною мірою це їй вдалося. До того ж варто зауважити, що вона була першою жінкою в Руській державі, яка відважилася очолити державу.

Що стосується її особистого хрещення, то достовірно не встановлено, де і хто її охрестив, що дає підстави для подальших наукових розвідок. Зокрема, візантиністи стверджують, що це відбулося в Константинополі, у присутності імператора Костянтина [23, с. 263]. Історики вважають, що Ольга ще за життя Ігоря прийняла християнство від священника Григорія, який нібито був її племінником. А до Цареграда вона їздила, щоб домовитися про хрещення руського народу, але в цьому їй було відмовлено, оскільки її син Святослав був язичником [20, с. 36, 37].

М.Ю. Брайчевський наголосив, що навіть із іноземних джерел не можна точно встановити час і місце прийняття хрещення княгині

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

Ольгою. Цей же дослідник наводить цікаву інформацію щодо переговорів княгині з представниками Західної Римської церкви про хрещення руського народу [10, с. 128, 129]. Втім, на мою думку, немає сумнівів щодо належності княгині Ольги до християнської церкви. Адже, в 1547 р. вона офіційно була канонізована в чині святості „Рівноапостольна“. До того ж, посилаючись на дані дослідника архімандрита Леоніда, оприлюднені в журналі „Русская старина“ за липень 1888 р., Б.І. Самбор обґрунтовано повідомив, що княгиня Ольга була родом з болгарського м. Плесков, а не з с. Вибути, котре нібито знаходилося на місці сучасного м. Псков [24, с. 338–343].

Таким чином, для княгині Ольги християнство не було чимось новим. Цар Болгарії Борис прийняв православну християнську віру ще у 864 р., а тому і її родина могла бути християнською [25, с. 636]. Крім того, ці дані, очевидно, знімають проблему пояснення пошуку Ігорем дружини в кущах майбутньої псковщини. Адже на час народження Ольги ще й Пскова не існувало, і проживали в тих землях значною мірою фінські племена, які не мали жодного стосунку до Руської, а тим паче до не існуючої ще Московської держав.

Крім того, варто зазначити, що в часи регентства княгині Ольги та князювання її сина Святослава, талановитого полководця, але, за деякими даними, не зовсім дбайливого державного мужа [10, с. 131–135], суттєвих змін у розвитку правового регулювання суспільних відносин не відбувалося. На мою думку, основних причин такої ситуації було дві. По-перше, Святослав систематично проживав у м. Переяславець на Дунаї, а проводив військові операції, як правило, за межами власне Русі, в результаті яких завоював вісімдесят болгарських міст і планував заснувати там столицю Руської держави. По-друге, його як язичника не цікавили

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

новітні правові ідеї християнського теологічного вчення. Історики, проаналізувавши державну діяльність Святослава, дійшли висновку, що з його смертю „закінчилася ціла доба в історії... Русі. Доба, коли майже всі завдання зовнішньої політики вирішували воєнним шляхом. Князі припиняють „искать“ і „воевать чюжея земли“, а воліють освоювати й розбудовувати власну. Змінюються й форми суспільного та економічного життя. Родоплемінна Русь стрімко переростала в ранньофеодальну державу. У нових суспільно-господарчих відносинах Святославу просто не залишалось місця“ [20, с. 45,46].

Ця теза є достатньо обґрунтованою, адже саме на долю Великого князя Руського Володимира (р.н. невід. – 1015), сина Святослава, випало прийняття фундаментальних державницьких рішень, що стали основою для подальшого розвитку Руської держави та її права, зокрема кримінального. Втім Володимир, перед тим як виконати свою основну життєву місію, тривалий час перебував у стані „перехідного періоду“. Оскільки його батьками були язичники, він отримав відповідне виховання, проте мав достовірну інформацію і про християнське минуле своєї бабусі Ольги. Як бенкарт Володимир не мав надії на досягнення статусу керівника держави. Та після персонального запрошення новгородської делегації Святослав відпустив його ще в неповнолітньому віці під регентством Добрині князувати у слов'янському Новгороді. Там він зміг здобути певний управлінський досвід, що в майбутньому забезпечило успішне управління ним Руською державою.

3.5. Звертаю увагу на ще одне глибоко аналітичне дослідження, присвячене так званій „династії рюриковичів“, яке здійснив український історик Л.В. Войтович. Він, до речі, також не виявив достовірних, науково обґрунтованих джерел, які б пролили світло на темні сторінки народження

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

і буття „рюриковичів“. Це дало йому підстави для „політкоректного“ висновку, що *дискусія навколо походження і діяльності князя Рюрика триває*, а з огляду на стан джерел до завершення її ще далеко [24, с. 196–203].

Проте, на мою думку, дискусія є *вторинною* у пошуку істини. *Первинними* завжди є результати аналізу *достовірних матеріалів, придатних для наукового дослідження*. Але їх немає, і *це вже встановлений факт*, а тому *подальша дискусія є безпредметною* і навіть, враховуючи її тривалість та безплідність, *шкідливою*. Адже спостерігаємо її явне перетворення на звичайне марнослів'я.

До того ж, досі невідомо де народився „чоловік сестри Рюрика“ – Олег, та хто його батьки. Якщо він дійсно був одружений, то де поділася його дружина, як її звали і чи мав він своїх дітей? Цікавим є також факт, що Олег 30 років був регентом Ігоря, але весь цей час особисто керував Руською державою. Залишаються „відкритими“ також питання, де його поховали після смерті і чи не був його власним сином Ігор.

М.М. Аркас, проаналізувавши один із фантастичних міфів, прикрашених літературно-вербальними засобами, а саме про „смерть Олега від коня“, розуміючи його явну казковість, поблажливо заявив: „Яка б там не була смерть його, та ми знаємо, що він помер десь у 912–915 рр. і похований у Києві. З наказу його потомка Ярослава, кістки його вийнято з могили, охрещено і вдруге поховано під Десятинною церквою“ [18, с. 70]. Проте і це пояснення породжує низку безпрецедентно важливих питань.

Зокрема, дивною є *процедура захоронення* тіла язичника Олега, біля стін християнського храму. Ще більш сумнівним є здійснення *тайнства хрещення* над кістками покійного язичника, котрий, до того ж, *умисно вбив царя-християнина Аскольда і не розкався*. Однак, той же М.М. Карамзін,

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

не роздумуючи, заявив, що тіло Олега „поховане на горі Щекавиці, і жителі київські, сучасники Нестора, звали це місце Олеговою могилою“ [14, с. 57]. М.Ф. Котляр наголосив, що останні роки життя Олега історикам невідомі, як і рік його смерті. Проте в тій самій „Повісті временних літ“ записано, що він помер у 912 р., а новгородський літописець зазначив, що це трапилося лише в 922 р. [20, с. 24].

М.Ю. Брайчевський навів ще одну версію „місця поховання“ Олега – на горі, де нині знаходиться обсерваторія Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (вул. Обсерваторна, 3 в м. Київ). Посилаючись на Н.К. Никольського, вчений зазначив, що незадовго до смерті Олег повернувся до Ладogi, де й знаходиться його могила. Зауважимо, що ніхто тієї могили не бачив, а тим паче не досліджував, і даних про похорони або віднайдення могили такої поважної особи у достовірних наукових джерелах немає. Крім того, М.Ю. Брайчевський навів ще й інші відомості. Згідно них Олег нібито „з Ладogi помандрував за море на батьківщину“ [10, с. 114], тобто до „варягів“.

3.6. До речі, підхід М.Ю. Брайчевського до з'ясування династичних зв'язків праукраїнських князів із так званим Рюриком є доволі неоднозначним. З одного боку, він обґрунтовано стверджує, що „особа Рюрика... є проблематичною. Невідоме його походження. Не знаємо, звідки він з'явився і ким був раніше. Невідомі вік і родинне становище конунга. Нарешті, *не знаємо, яке відношення він має до того роду, який з легкої руки пізніх літописців називаємо Рюриковичами...* Суть скепсису зводиться до ствердження чи заперечення родинних зв'язків між Рюриком та Ігорем Старим, – першим достовірним князем нової династії (Олег, як ми вже знаємо, ані Рюриковичем, ані князем не був). Починаючи від Ігоря, генеалогія київських князів не викликає сумніву“. Також цей дослідник

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

описав факти шаленої фальсифікації як подій, так і літописів, у яких вони описані, і назвав їх *неправдоподібними, легендарними, казковими, міфічними, видуманими*. З іншого боку, він же несподівано, без будь яких фактичних або науково обґрунтованих підстав „дійшов висновку“ протилежного його ж аргументам, а саме: „Таким чином, не слід дивуватися великій точності в датах і всьому тому, що стосується родинних зв’язків. Тому вважаємо Ігоря справді Рюриковим сином, а його нащадків – *законними претендентами на династію Рюриковичів*“ [8, с. 708–711]. Проте варто звернути увагу, що М.Ю. Брайчевський одночасно інтелігентно зазначив: „*вважаємо Ігоря справді Рюриковим сином*“, а не „Ігор справді *був* Рюриковим сином“, що підтверджує факт його особистого припущення (необґрунтованої гіпотези), а не імперативного висновку.

Стверджую, що вчені історики та інші дослідники не знайшли і не надали суспільству якісного фактичного матеріалу або юридичних документів, що стали б основою для висунення обґрунтованих і достовірних припущень, придатних як для перевірки результатів емпіричних досліджень, так і отримання цілісного, системного, безпомилкового знання про перехід до Києва так званої „державотворчої династії рюриковичів“, через міфічних „Рюрикового сина Ігоря“ та його вихователя „Олега“. Відсутність таких знань, реальна неможливість їх отримання та недостовірність тих, що початково були сформовані, дають підстави заявляти не лише про фіктивність норманської теорії походження Російської держави, але й про *завідому неправдивість і наукову необґрунтованість* тверджень про спільність джерел права Руської (Української) і Московської (Російської) держав. Адже в часи, коли Русь уже мала свою державність, свої закони, застосовувала спільне з Візантією

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

договірне право, – на території майбутньої Московської держави ще не було людей, які вміли б їх читати.

3.7. Беручи до уваги очевидну (явну) міфічність так званих „державотворчих діянь Рюрика і його роду“, я брав до уваги лише дані, що придатні для наукового аналізу, а тому можуть бути підставою для отримання науково обґрунтованих результатів дослідження, навіть у тих випадках коли вони є заперечними. Адже посилатися у ХХІ ст. на тексти „Історії про початки Російської землі і створення Новгороду та походження роду словенських князів“ від роду біблійного „Іафета“, або довіряти „снам Гостомисла“, який перед смертю „повелів послати вибраних до варягів, щоб прислали князя“ [27, с. 67], означає займатися профанацією. Крім того, якщо переглянути найменування представників народів, які нібито „ходили закликати варягів“, то можна виявити, що їх було значно менше, ніж тих, хто ходив на нараду до Гостомисла. Це підтверджується, в першу чергу, даними того самого М.М. Карамзіна [14, с. 14], Д.В. Донського [22, с. 551] та інших російських дослідників. Аналіз текстів їхніх праць показує, що не ходили на поклон до варягів русичі, дреговичі і, головне, навіть представники фінського племені мерян, на території проживання яких у золотоординський період сформувалося м. Москва, а пізніше Московське князівство, названі так за однойменним гідронімом „р. Москва“.

Отже, наведене дає підстави стверджувати, що землі праукраїнської держави з центром у Києві, які управлялися Києм та його родом аж до Аскольда включно, правомірно належали державі, що називалася в побуті, літературі та міждержавних документах Руссю. Особа на ім'я Рюрик (Рорік, Роріх тощо) на території Руської держави „Кия – Аскольда“ ніколи не бувала, тим більше – не очолювала її та не набувала права на її землі

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

будь-яким відомим у IX ст. способом. Одночасно, незважаючи на внутрішні проблеми переходу державної влади від Аскольда до Олега, а пізніше від Олега до Ігоря, вбачаю, що правління останнього (ще за його життя) руське суспільство і християнська церква легітимували.

Що ж стосується власне Олега, то, беручи до уваги невизначеність місця його народження, поховання, відсутність позитивної згадки про нього у „Слові про закон і благодать“, виголошеному митрополитом Іларіоном у Софії Київській перед Великим князем Руським Ярославом Мудрим (бл. 978–1054) і його оточенням, вважаю за можливе стверджувати, що пам'ять про вбивство ним князя Аскольда в народі зберігалася, і прощення за цей злочин (гріх) він не отримав. До того ж, ніякої згадки в названій офіційній публічній промові найвищої за саном духовної особи Руської держави немає також про Рюрика. Я впевнений, митрополит Іларіон знав генеалогію великокнязівського роду більш досконало ніж монах літописець Нестор, і якби у Володимира I Святославовича та Ярослава Володимировича в роду був державотворець, що заснував цілу імперію, до якої нібито належала також Руська держава, то митрополит обов'язково згадав би про нього у своєму „Слові...“. Однак, ведучи мову про Римську землю, Ісуса Христа і його апостолів, очільник Руської церкви запропонував: „Похвалімо ж і ми, по силі нашій, учителя нашого і наставника, що створив великі і дивні діла, великого кагана землі нашої – Володимира, внука старого Ігоря, сина ж славного Святослава, що в часи, коли владарювали, мужністю і хоробрістю прославлялися в багатьох країнах, а перемоги їхні і силу згадують донині і славлять. Не в убогій-бо й невідомій землі владарювали, а в руській, яку знають і до якої прислухаються по всіх чотирьох кінцях землі“ [28, с. 124].

4. Post scriptionum.

- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

У період XVII–XX ст., під час тимчасового функціонування на українських землях агресивних політичних режимів держав-протекторів або окупантів, ними в середовищі пересічного населення систематично проводились заходи (шкільне та університетське навчання, поширення недостовірних „спогадів“, „переказів“, фальшованих „літописів“, необґрунтованих „гіпотез“, „теорій“ та ін), що спрямовувалися на умисне перманентне *дезавування пам'яті* руського (українського) народу про природний процес формування його національної державності, фундованої на вільній прабатьківській території автохтонним народом, який мав і має спільну мову, інші форми матеріальних, інтелектуальних, релігійних (духовних) соціальних надбань тощо. До найбільш агресивних гіпотез і теорій належать: норманська, про походження Руської державності від „Рюрика, через його сина Ігоря“; про спільність правових джерел Руської і Московської держав; про „братскість“ двох різних народів, а саме: руського (українського) та московського (який становив сукупність північних і північно-східних племен чуді, весі, меря, мурома, мокша та ін., ідейно об'єднаних в епоху Золотоординської держави), котрі протягом століть систематично намагаються не лише легітимувати протиправне користування назвою першої праукраїнської держави „Русь“, але й збройно, у незаконний спосіб заволодіти землями українського народу та присвоїти собі його історію свідомого, культурного буття, представляючи її людству як свою, так звану „русскую-российскую“.

Таким чином отримані результати дослідження, на мою думку, дають підстави сформулювати такі **висновки**:

1. Руська (праукраїнська) державність сформована автохтонним населенням на основі прабатьківських територій, під час перманентного, довготривалого розвитку людини та її суспільства, що відбувався в процесі

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

суспільних відносин, котрі матеріалізувалися способом продукування певних соціальних культур, які характеризували сутність фізичного, інтелектуального, матеріального, духовного буття етносу, як стійкої спільноти, здатної відстоювати свої інтереси в середовищі інших аналогічних спільнот та живої природи.

1.1. Першооснова людського буття на території сучасної України була закладена представниками таких соціальних культур: ашельської, мустьєрської, трипільської;

1.2. Базові передумови для виникнення першої Руської (праукраїнської) держави сформували представники зарубинецької, черняхівської, пеньківської та київської культур;

1.3. Формування першої Руської (праукраїнської) держави розпочалося з плем'я полян, котре очолював Кий та його рід, центром якого було обрано старовинне язичницьке поселення, яке пізніше отримало назву за іменем зазначеного засновника держави. Вже на початковому етапі розвитку Руської держави її очільник налагодив зв'язки зі Східною Римською імперією.

2. Управління Руською державою представниками династії „києвичів“ (від Кия до Аскольда) було доволі ефективним, зокрема:

2.1. Значна частина слов'янських племен об'єдналась у придніпровський союз;

2.2. Організовано охорону держави від наїздів кочівників та інших агресорів;

2.3. Вирішувались проблеми розподілу сфер економічного впливу в причорноморському регіоні між Східною Римською імперією та Руською державою Аскольда;

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

2.4. Аскольд та окремі члени руського суспільства прийняли обряд хрещення і стали християнами. Є дані про заснування під час його правління Руської християнської єпархії та будівництво церков;

2.5. У державі діяли звичаї, закони, угоди, завіти. Здійснювалось судочинство, зокрема й кримінально-правове. Види покарань за формою і змістом в основному відповідали описаним у біблійних текстах та інших джерелах греко-римського світу;

2.6. Започатковано писемництво, просвітництво. Переписувалися богослужбові книги.

Проте цей процес був перерваний повстанням язичників, під час якого загинули руські князі Аскольд і Дір, а владу захопили повстанці, яких очолив русич Олег. Його не легітимне князювання в Руській державі умовно тривало з 882 р., але проведеними дослідженнями не встановлено жодних достовірних демографічних даних, які б підтверджували дату, місце народження цієї особи, її смерті, поховання, відомості про батьків, інших родичів, дружину, дітей, якщо вони в неї були. Цьому ж Олегу інкримінують убивство князів Аскольда і Діра.

3. На підставі результатів аналізу літературних, зокрема наукових джерел доведено, що особи на ім'я Олег, Рюрик, Синеус, Трувор, Ігор, котрі були вихідцями з якоїсь із скандинавських держав і заснували Російську державу, – в період другої половини IX ст. н.е (розрахунково: 862–879 рр.) або в інший час, – на території Руської (праукраїнської) держави не перебували, участі в управлінні нею не приймали. Їхні імена, державницькі діяння не були відомі навіть Великому князеві Руському Ярославу Володимировичу, митрополиту Київському (Руському) Іларіону та їхнім попередникам.

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

4. Будь-яких відомостей про існування в IX ст. на територіях сучасної Росії *держави, що мала назви „Русь“ або „Росія“ не виявлено, як і ознак сталого проживання там слов'янського, а тим паче руського населення.*

5. Достовірно встановлено, що в період VI – XVI ст. на північний схід від Руської держави мешкало мокша-мерянське населення, яке за своїми антропологічними даними не належало до слов'янських народів, а за мовленням відносилось до угро-фінської мовної групи, що не є аналогічною зі слов'янськими мовами.

Список літератури:

1. Сучасний словник іншомовних слів. Уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ. Довіра, 2006. 789 с.
2. Атлас історії України: науково-довідкове видання. За наук. ред. Г.В. Боряк. Київ. ДНВП „Картографія“, 2012. 152 с.
3. Климовский С.И. Замковая гора в Киеве: пять тысяч лет истории. Киев. Стилос, 2005. 148 с.
4. Іванченко Р.П. Державницька ідея давньої Русі-України: вид. друге. Київ. Смолоскип, 2007. 376 с.
5. Марченко М.І. Київська Русь у боротьбі з кочовиками до монгольської навали: моногр. Київ. Промінь, 2012. 208 с.
6. Історія України: хрестом. Упоряд. В.М. Литвин. Київ. Наукова думка, 2013. 1056 с.
7. Історія держави і права України: підруч. у 2 част. А.Й. Рогожин В.Д. Гончаренко, М.М. Страхов та ін. Київ. Ін Юре, 1996. ч.1. 368 с.
8. Брайчевський М.Ю. Вибране: у 2 т. Київ. Вид. ім. Олени Теліги, 2009. Т.2: Хозарія і Русь. Аскольд – цар київський. Упоряд. та імен. покаж. Ю. Кухарчука; передм. та наук. редак. О. Сухобокова. 816 с.

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

9. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України: у 2 т. Київ. Либідь, 1995. Т.1: До середини XVII століття. Третє вид. 672 с.
10. Брайчевський М.Ю. Вибране: у 2 т. Київ. Вид. ім. Олени Теліги, 2009. Т.1: Суспільно-політичні рухи в Київській Русі. Історична думка в Київській Русі. Упоряд., наук. редак. та імен. покаж. Ю. Кухарчука. 720 с.
11. Норвич Д.Ю. История Византии. Москва. АСТ Москва, 2010. 542 с.
12. Костомаров Н.М. Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей. Москва. АСТ: Астрель, 2010. 316 с.
13. Безклубий І.А., Захарченко П.П., Шевченко О.О. та ін. Історія українського права: посіб. Київ. Грамота, 2010. 336 с.
14. Карамзин Н.М. История государства Российского. Харьков. Фолио, 2011. 1151 с.
15. Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Москва. Эксмо, 2006. 1024 с.
16. Большой энциклопедический словарь: второе изд. Москва. БРЭ; СПб: Норинт, 2002. 1456 с.
17. Білінський В.Б. Країна Моксель, або Московія: Історичне дослідження. Третє вид.: у 3 кн. Кн. 2. Київ. Вид. ім. Олени Теліги, 2011. 304 с.
18. Аркас М.М. Історія України – Русі. Одеса. Маяк, 1994. 392 с.
19. Грушевський М.С. Історія України – Руси [в 11 т., 12 кн.]. Київ. Наукова думка, 1991. Т.1. До початку XI віка. 736 с.
20. Котляр М.Ф. Історія України в особах: IX–XVIII ст. Київ. Україна, 1993. 396 с.
21. Голденков М.А. Русь, другая история: Третье изд. Минск. Современная школа, 2010. 384 с.

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

22. Донской Д.В. Рюриковичи: Исторический словарь. Москва. НПВД „Русская панорама“, 2008. 834 с.
23. Балух В.О. Візантиністика: курс лекцій. Чернівці. Книги – XXI, 2006. 606 с.
24. Самбор Б.І. Святі землі української. Київ. Вид. „Архангельський глас“, 2009. 688 с.
25. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б. та ін. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. Львів. Вид. „Апріорі“, 2011. 808 с.
26. Войтович Л.В. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква. Вид. О.В. Пшонківський, 2006. 784 с.
27. Сказания Новгорода Великого (IX – XIV вв.). Состав., перев., коммент., вступ. ст. Ю.К. Бегунова. СПб. Политехника, 2004. 879 с.
28. Україна: антологія пам'яток державотворення, X – XX ст. у 10-ти томах. Т.1 Києворуська держава: суспільно-політична і художня спадщина доби Середньовіччя (X – XIII ст.). Київ. Вид. Соломії Павличко „Основи“, 2009. 440 с.

Колос М. І.

Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність

У статті описано результати дослідження проблем достовірності базових аспектів наукових знань про походження Руської (праукраїнської) держави. Крім того, через призму системи соціальних культур, що функціонували на її території, послідовного дослідження руського державного устрою від початків формування до часів Володимира I Святославовича, достовірно доведено, що руському суспільству ще не

▪ Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

були відомі такі дійові особи „російської державності“ як „Рюрик“, „його син Ігор“, „брати Рюрика – Синеус і Трувор“, „товариш Рюрика і чоловік його сестри – Олег“ та низка інших міфічних героїв. Ці „мертві душі“, як і їхні „творці“ появилися пізніше, – у часи, коли спадкоємці держави Золота Орда – московити намагалися довести освіченим елітам європейських держав „власну європейськість“ низки мокша-мерянських народів та осілих на їхніх землях за період 1238–1480 рр. тюркомовних золотоординців, котрі понад 240 років своїми збройними нападами не давали спокійного життя не лише народу Руської держави, але й іншим народам Європи. Заради цього московити протиправно заволоділи навіть назвою Руської держави, знищили самостійні слов'янські князівства Новгородське, Полоцьке, Псковське, Смоленське, насильно замінили значну частину їхнього населення на мокша-мерянське, вилучили у них духовні, інтелектуальні, матеріальні та інші цінності, оголушуючи їх перед іншими народами своїми „русскімі“, хоч ні московити, ні захоплені ними племена ніколи не знаходилися у складі держави русичів, а тим паче в другій половині XIV ст., коли Русь вже увійшла до складу Великого князівства Литовського. Безпідставне присвоєння іноземною державою території інших держав і народів, заволодіння їхніми назвами (власними іменами), на віки породжує проблеми в міжнародних та внутрідержавних економічних, політичних, наукових, навчальних суспільних відносинах, що, як правило, призводить до занепаду держав-агресорів.

Ключові слова: Аскольд, Ігор, Іларіон, Кий, Московська держава, Олег, Ольга, Русь, Руська держава, Рюрик, Синеус, соціальні культури, Трувор.

Резюме

- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

Колос М.И. Руськая держава: конститутивные основы природного формирования и критика посягательств на ее историческую и правовую сущность

В статье описаны результаты исследования проблем достоверности базовых аспектов научных знаний о происхождении Руськой (праукраинской) державы. Кроме того, сквозь призму системы социальных культур, которые функционировали на её территории, последовательного исследования руського державного строя от начал его формирования до времен Владимира I Святославовича, достоверно доказано, что в руськом обществе ещё не были известны такие действующие лица „российской государственности“ как „Рюрик“, „его сын Игорь“, братья Рюрика – Синеус и Трувор“, „товарищ Рюрика и муж его сестры – Олег“ и ряд иных мифических героев. Эти „мертвые души“, как и ихние „творцы“ возникли позже, – во времена, когда наследники государства Золотая Орда – московиты стремились доказать просвещенным элитам европейских государств „собственное европейство“ мокша-мерянских народов и оседлых на ихних землях за период 1238–1480 гг. тюркоязычных золотоордынцев, которые более 240 лет своими вооруженными нападениями не давали спокойной жизни не только народу Руськой державы, но и иным народам Европы. Во имя этого московиты противоправно завладели даже названием Руськой державы, уничтожили самостоятельные славянские княжества Новгородское, Полоцкое, Псковское, Смоленское, насильно изменили часть их населения на мокша-мерянское, изъяли у них духовные, интеллектуальные, материальные и иные ценности, оглашая их перед другими народами своими – „русскими“, хотя ни московиты, ни захваченные ими племена никогда не находились в составе державы русичей, а тем более во второй половине XIV ст., когда

-
- Колос М. И. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

она уже вошла в состав Великого княжества Литовского. Безосновательное присвоение иностранным государством территорий других государств и народов, завладение их названиями (именами собственными), порождает проблемы в международных и внутригосударственных экономических, политических, научных, учебных общественных отношениях, что, как правило, влечет государства-агрессоры в упадок.

Ключевые слова: Аскольд, Игорь, Илларион, Кий, Московское государство, Олег, Ольга, Русь, Руськая держава, Рюрик, Синеус, общественные культуры, Трувор.

Resume

Kolos M.I. State of Rus: constitutional fundamentals of natural formation and criticism of environments on its historical and legal essence

The article describes the results of research on the problems of reliability of basic aspects of scientific knowledge about the origin of the (pro-Ukrainian) state of Rus. In addition, through the prism of the system of social cultures that functioned on its territory, a consistent study of the state of Rus system from the beginning of its formation to the time of Vladimir I Svyatoslavovich, it is proven that Russian society did not yet know such figures of "Russian statehood" as "Rurik", "His son Igor", "Rurik's brothers - Sineus and Truvor", "Rurik's friend and his sister's husband - Oleg" and a number of other mythical heroes. These "dead souls", as well as their "creators" appeared later - at a time when the heirs of the Golden Horde - Muscovites tried to prove to the educated elites of European states "own Europeanness" of a number of Moksha-Meryan peoples and settled in their lands during 1238- 1480s of the Turkic-speaking Golden Horde", who for more than 240 years by their armed attacks did not give a

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.

peaceful life not only to the people of the Russian state, but also to other peoples of Europe. For this reason, the Muscovites illegally seized even the name of the Russian state, destroyed the independent Slavic principalities of Novgorod, Polotsk, Pskov, Smolensk, forcibly replaced a large part of their population with Moksha-Meryan, confiscated their spiritual, intellectual, material and other values, exposing them. other peoples of their "Russians", although neither the Muscovites nor the tribes captured by them were ever part of the Rus state, especially in the second half of the XIV century, when Russia was already part of the Grand Duchy of Lithuania. Unjustified assignment of the territory of other states and peoples by a foreign state, taking possession of their names (proper names), forever creates problems in international and domestic economic, political, scientific, educational and social relations, which usually leads to the decline of aggressor states.

Key words: Askold, Igor, Hilarion, Kyi, Moscow state, Oleg, Olga, Rus, state of Rus, Rurik, Sineus, social cultures, Truvor.

-
- Колос М. І. Руська держава: конститутивні основи природного формування та критика посягань на її історичну і правову сутність. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20kmiips.pdf>.